

Békési Imre 80 éves*

1. Békési Imre magyar nyelvész, az MTA (a nyelvtudomány) doktora, a Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem díszdoktora, a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karának nyugalmazott egyetemi tanára, 2006-tól professzor emeritusa.

Kalocsán született 1936. április 3-án. Apja kötélgyártó mester volt, akinek sorsáról – egy 1944-ből származó hivatalos értesítésből – ma is csak annyit tud, hogy „az orosz hadszíntéren, ismeretlen helyen elhalt.” 1954-ben a helyi tanítóképző intézetben érettségizett, majd – gyakorló évének letöltése, valamint főiskolai tanulmányai után – 1958-tól 1963-ig kollégiumi nevelőtanárként és gimnáziumi óraadó tanárként szülővárosában dolgozott.

Szegedhez mintegy 60 éve kötődik: 1955-ben lett a Szegedi Tanárképző Főiskola hallgatója, ahol kiváló oktatói voltak: Inczeff Géza, a magyar földrajzinév-tudomány mindmáig számon tartott kutatója és Benkő László, az első magyar költői szótárnak, a Juhász Gyula költői nyelve szótárának alkotója.

Az 1962-ben az ELTE-n szerzett magyar–történelem szakos középiskolai tanári diplomája s egy jutalmazott néprajzi-nyelvészeti országos pályázat birtokában 1963-ban a Szegedi Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvi Tanszékének tanársegédje lett. Onnan mindmáig csupán az időközben elnyert külföldi ösztöndíjak teljesítése érdekében mozdult ki hosszabb-rövidebb időre (Humboldt Egyetem, Moszkvai Állami Egyetem stb.). 1970-től 1980-ig – Deme László hívására – a JATE Általános Nyelvészeti Tanszékén mellékállásban dolgozott. A főiskolai tanszékén 1968-ban adjunktus, 1972-ben docens, 1976-ban főiskolai tanár, 1982-től 2000-ig tanszékvezető; 1987–1990 és 1995–1998 között a főiskola főigazgatói tisztségét töltötte be. Az 1987/1988-as tanévben a Szegedi Felsőoktatási Szövetség soros elnöke.

2. A kutatóról. A folyamatosan végzett szövegelméleti kutatásai eredményeként 1976-ban kandidátusi, 1993-ban MTA doktori fokozatot nyert el, 1995-ben a JATE-n habilitált: 1996-ban egyetemi tanári kinevezést vehetett át. 1990-től 2014-ig tagja volt az MTA Nyelvtudományi Bizottságának (s albizottságainak). Ma is tagja a Magyar Nyelvtudományi Társaság Választmányának, 1990-től a Magyar Nyelv szerkesztőbizottságának. Az MTA közgyűlésének két ciklusában képviselte a tagságot, s ugyancsak két ciklusban – tanácskozási jogú tagként – részt vett az MTA I. osztályának munkájában. Szövegelméleti tárgykörben 4 monográfiát, tanulmánykötetet és több tanulmánykötetet-fejezetet jelentetett meg (Szövegszerkezeti alapvizsgálatok 1982; A gondolkodás grammatikája, 1986.; Jelentésszerkezetek interpretációs megközelítése, 1993; Osztatlan filológia, 2001.; A kettős szillogizmus értelmezése és alkalmazásai, 2010; The interpretation and applications of the double syllogism. *Semiotic Textology* 19. 2010: 263–308).

Következetes kutatásainak problematikája két tudományterület részleges egybeeséseként alakult ki: a logika következtetés kategóriájának és a nyelvészet (mellérendelő) kötőszó-felfogásának együttes vizsgálataként. Ez a kapcsolat a nyelvhasználatban nem a kutatói elképzelés alakulataként működik, hanem a gondolatmenet természetes alkotórészeként. A szövegjelentés-kutatás gyakori viszonyfajtája, a következtetés ugyanis az érvelő

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság ülésén 2016. április 26-án.

gondolatmenet felépítésében többnyire nem önállóan szereplő viszonyításként, hanem a következtetési alap konklúziójaként vesz részt. Ez a szemlélet a nyelvészeti felfogást azzal a használati szemponttal újítja meg, amely a *de*, a *csakhoggy*, a *mert*, a *tehát* stb. kötőszók tipikus együtt szerepléseit mutatja be (A gondolkodás grammatikája, 1986).

Figyelmet érdemlő tény, hogy Békési Imre újabb kutatásai egyes kötőszópárok esetében (pl. *csakhoggy*, *sőt*) már nemcsak a használatban, hanem a rendszerben is föllelhető összefüggéseket feltételeznek egészen máig (vö. A *csakhoggy* kötőszó ürügyén. MNy. 110. 2014: 394–405).

3. Az oktatóról és oktatásirányítóról. Hálás lehet az anyaintézménye Békési Imrének, az oktatónak és vezetőnek. Tanszékét a nyelvészeti kutatás egyik fontos műhelyévé tette személyes példájával és a kollégáinak ösztönzésével. Tanszékvezetőként 1982 és 2000 között elősegítette, hogy öt kollégája minősítést szerezzen. Magától értetődő módon inspirált, biztatott, támogatott minden témát és minden kollégát, hogy érték ne menjen veszendőbe.

Főigazgatóként a minőség megbecsülésén örködött 1987 és 1990 között; majd 1994 és 1998 között is vállalta az intézmény stabilitásának és az értékek megőrzésének feladatait. 1999-ben kezdeményező s irányító szerepe volt a nagy múltú, de 1963-ban megszüntetett szegedi tanítóképzés újraindításában.

Békési Imre professzor a Szegedi Felsőoktatási Szövetség, majd a Szegedi Tudományegyetem szerveződésekor Mészáros Rezső JATE- rektorral, Dobozy Attila orvosegyetemi rektorral és Szabó Gábor akadémikussal működött együtt. Az integrációban létrejött SZTE doktori tanácsának és a bölcsészettudományi doktori iskolának alapító tagja, illetve tőzrsztagja.

A magyar nyelvészeti (és nem csak a nyelvészeti) közéletben Békési Imre Szeged határain túl előbb a Tudományos Minősítő Bizottságban, az MTA közgyűlési doktor képviselőjeként dolgozott. A tudományos minősítés egyetemi fórumai gyakran vették igénybe munkáját habilitációk, kandidátusi, PhD és MTA doktora védések bírálói tevékenységében. Több mint száz nyelvész és filológus védhette meg kandidátusi, habilitációs, PhD- és nagydoktori értekezését Békési Imre bírálói közreműködésével. 1992-ben alapító tagja lett a Magyar Ösztöndíj Bizottságnak (1992–1996). Egy évtizedig elnöke volt a Tiszatáj kuratórium ellenőrző bizottságának, ugyancsak elnöke 1979-től 2006-ig a Magyar Nyelvtudományi Társaság szegedi csoportjának. Alapító tagja s társszerkesztője volt a Szemiotikai Szövegtan / Semiotic Textology periodikának, amelynek 1990-től 2012-ig 20 kötete jelent meg. Ide tartozó adat, hogy 2016-ban Békési Imre munkatársai – 80. születésnapja köszöntésére – Nyelvész mesterim címmel saját tudománytörténeti írásaiból állítottak össze egy emlékező kötetet.

4. Szakmai elismerései: Magyar Felsőoktatási Emlékplakett (1993), Déry Tibor-jutalom (1996), Doctor Honoris Causa (Nyitra, 1996), Széchenyi professzori ösztöndíj (1989–1992), Pro Facultate (2004), Professor emeritus (2006), Klebelsberg Kunó-díj emeritus fokozata (2012). Kitüntetései: Magyar Köztársasági Érdemrend kis keresztje (1996), Pro Urbe (Szeged, 2006), Magyar Köztársasági Érdemrend tiszti keresztje (2006).

A középiskolai latinórák köszöntésével: *Ad multos annos*, professzor úr!

NAGY L. JÁNOS
Szegedi Tudományegyetem